

С. Д. Лисенко

ДОСЛІДЖЕННЯ КУРГАНУ 4 ст. до н. е. БІЛЯ ХУТОРА БЕРЕЗІВКА МАКАРІВСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті подано результати рятівних досліджень кургану пізньоскіфського часу: опис поховальної конструкції та виявленого матеріалу; висвітлено результати палеопедологічних досліджень кургану і прилеглої території.

Ключові слова: курган, Березівка, пізньоскіфський час, палеопедологічні дослідження.

У травні—червні 2008 р. Фастівською археологічною експедицією (ФАЕ) були проведені розкопки кургану біля хутора Березівка Колонщинської сільради Макарівського району Київської області. Об'єкт отримав найменування Березівка-1 (Аїстова Могила).

Курган на правому березі р. Буча між с. Колонщина і хут. Березівка позначений на картах М 1 : 200000 [Топографічна карта «Київська область», М 1 : 200000, 1998, с. 19]. Рішенням Київської обласної ради від 19.06.2003 р. № 099-08-XXIV курган був внесений в «Перелік археологічних пам'яток культурної спадщини Київської області, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України», охоронний № 1079. Розміри кургану згідно Реєстру: Н = 1,8 м, Д = 35 м. 19 грудня 2006 р. в Управлінні культури Київської обласної Державної адміністрації на пам'ятку був підписаний Охоронний договір № 12/14—01. Площа, під пам'яткою археології, взятої під охорону, визначена в 1 га.

Об'єкт розташований на полі за 0,5 км на північний захід від розвилки траси Київ-Житомир і дороги на с. Колонщина, за 3,5 км на схід від р. Буча, в зоні будівництва другої черги котеджного селища «Олімпік-Парк» (рис. 1). Поверхня кургану задернована, раніше розорювалась.

У роботі експедиції, крім автора, взяли участь Є.І. Шклярєвський, С.М. Разумов, Є.Г. Карнаух, М.В. Коровайко, А.С. Вікторов,

Рис. 1. Березівка — карта

Д.М. Міліцін, І.В. Зоценко, Є.А. Ланг, Р.М. Лисенко, студенти-старшокурсники Київського національного університету ім. Т. Шевченка та Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Камеральна обробка матеріалів проведена С.С. Лисенко.

Палеопедологічні дослідження кургану і прилеглої території були проведені співробітниками відділу палеогеографії Інституту географії НАНУ доктором географічних наук Ж.М. Матвішиною і кандидатом географічних наук О.Г. Пархоменком [див. додаток].

Роботи фінансувала будівельна фірма «Траверзбуд» (директор Розживін Василь Аркадійович).

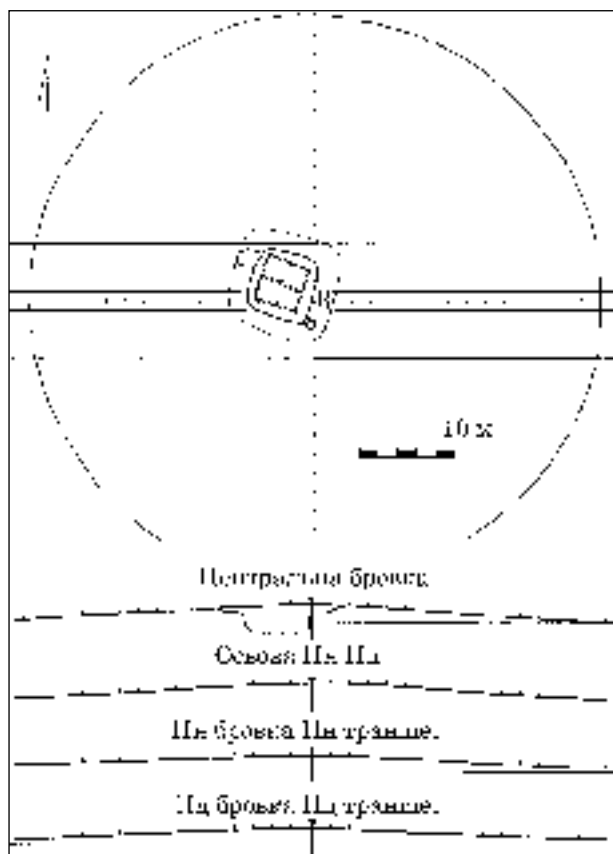

Рис. 2. Березівка — курган

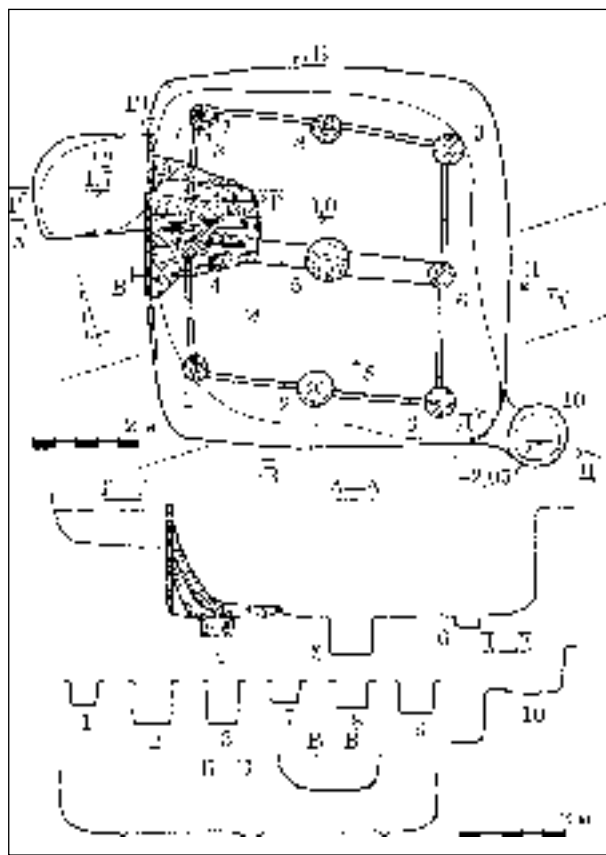

Рис. 3. Березівка — об'єкт

Роботи проводилися з допомогою бульдозера ДТ75 із залишенням центральної, північної та південної бровок. Ширина центральної бровки — 2 м, ширина траншей — 5 м, довжина траншей до 120 м. Центральна бровка над похованням була прокопана вручну. Схили підвищення, за межами центральної частини, були пробиті бульдозерними траншеями перпендикулярно до центральної бровки.

В ході робіт було встановлено, що курган являє собою природну дюну. У розрізах чітко вирізняються характерні ортсандові відкладення. Діаметр дюни від оточуючих її улоговин — близько 120 м, висота близько 2 м. Над цим масивом дещо вивищується центральна частина, діаметром близько 60 м і висотою до 1,5 м (рис. 2). Природний характер підвищення був підтверджений дослідженнями Ж.М. Матвіїшиної та О.Г. Пархоменка (додаток 1: *зачистка № 2*; *зачистка № 3*). У центральну частину дюни було впущено поховання, ймовірно, згодом перекрите курганным насипом, що складався з дерну (додаток 1: *зачистка № 3*). На сьогоднішній день насип повністю знесений розорюванням і поховальна яма фіксується безпосередньо від денної поверхні підвищення.

Верхня частина поховального котловану розмірами близько 10 × 10 м (контури розмиті)

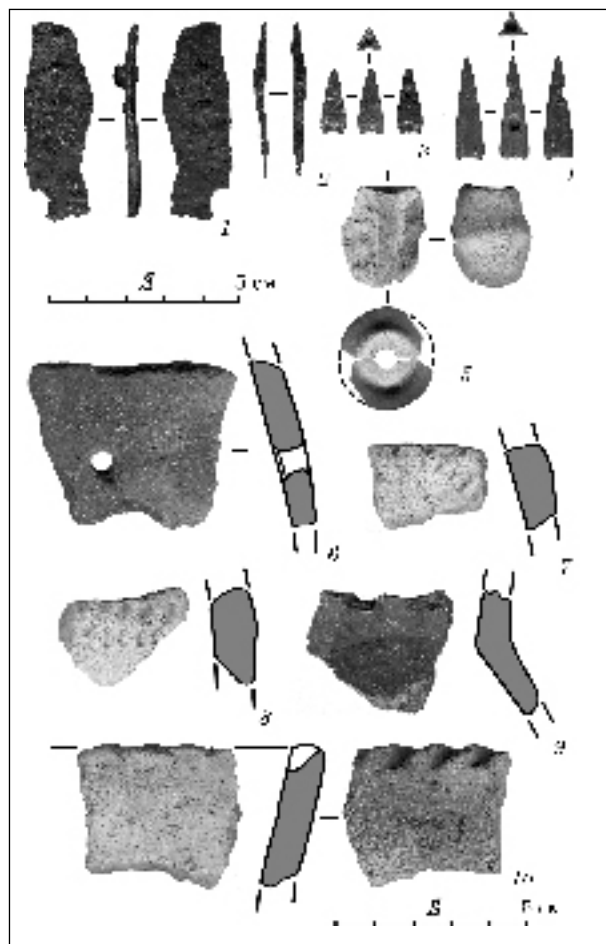

Рис. 4. Березівка — індивідуальні знахідки

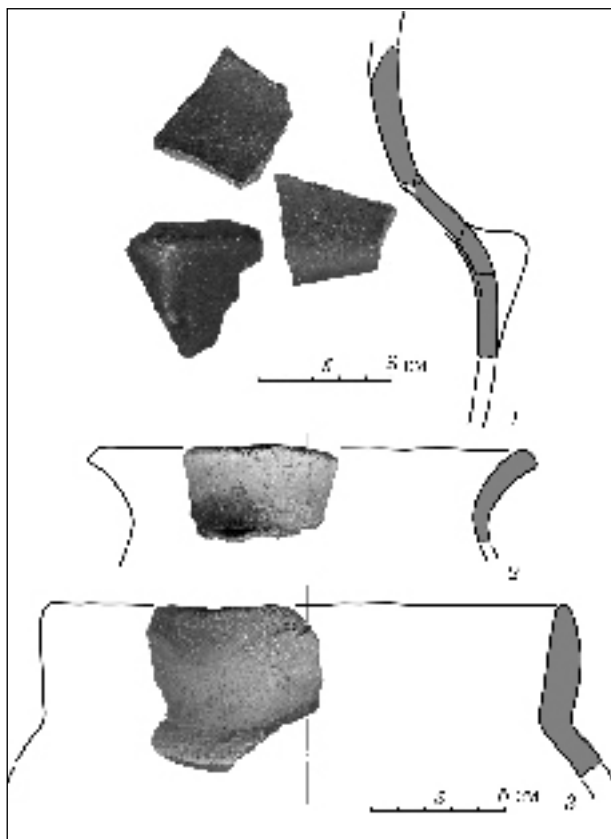

Рис. 5. Березівка — кераміка

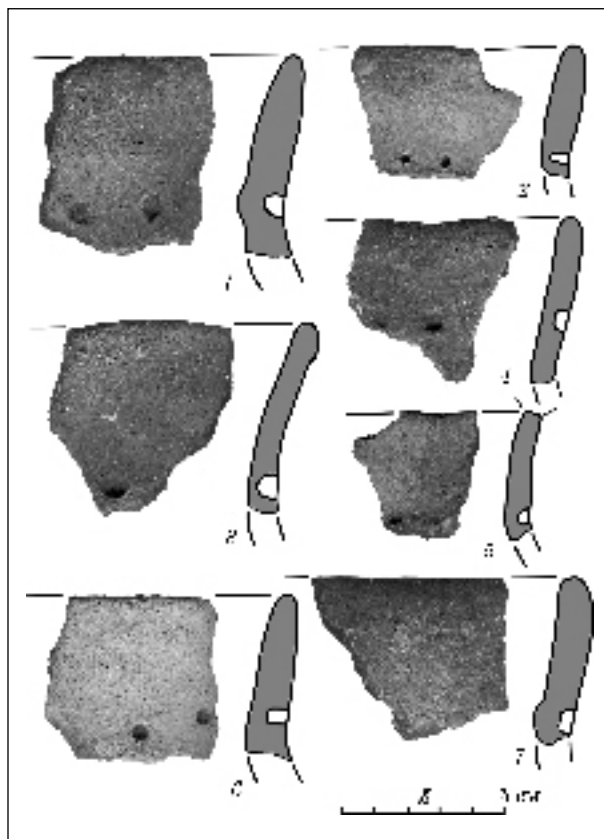

Рис. 6. Березівка — кераміка

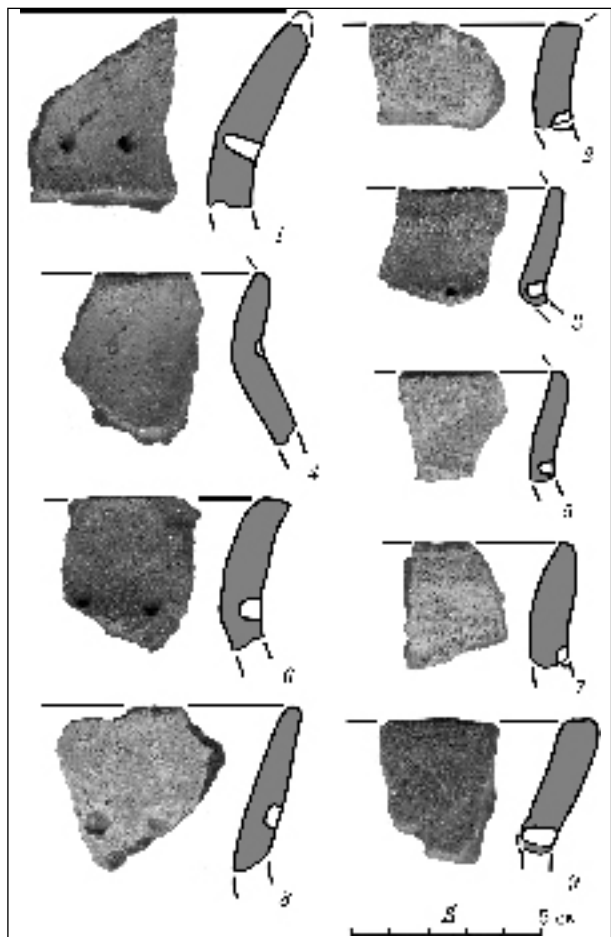

Рис. 7. Березівка — кераміка

була викопана на глибину до 1,05—1,1 м (тут і надалі глибини наводяться від R_0 в центрі кургану). У центральну частину цього котловану була впущена яма склепу (рис. 3). Розміри споруди 6,8 × 7,1 м, глибина 3 м. Споруда орієнтована по лінії захід—північ—захід — схід—південний схід. По периметру її у центрі котловану зафіксовано 9 стовпових ямок (рис. 3) діаметром від 0,45 до 0,8 м, глибиною 0,2—0,8 м від рівня підлоги склепу.

Яма № 1 (стовп в південно-західному куті). Діаметр 0,5 м, глибина 0,45 м (глибини всіх ям вказані від рівня підлоги склепу).

Яма № 2 (стовп біля центру південної стінки). Діаметр 0,7 м, глибина 0,8 м.

Яма № 3 (стовп в південно-східному куті). Діаметр 0,6 м, глибина 0,8 м.

Яма № 4 (стовп біля центру західної стінки). Діаметр 0,64 м, глибина 0,4 м.

Яма № 5 (центральний стовп). Діаметр 0,84 м, глибина 0,7 м.

Яма № 6 (стовп біля центру східної стінки). Діаметр 0,48 м, глибина 0,2 м.

Яма № 7 (стовп в північно-західному куті). Діаметр 0,52 м, глибина 0,4 м.

Яма № 8 (стовп біля центру північної стінки). Діаметр 0,6 м, глибина 0,5 м.

Яма № 9 (стовп в північно-східному куті). Діаметр 0,64 м, глибина 0,6 м.

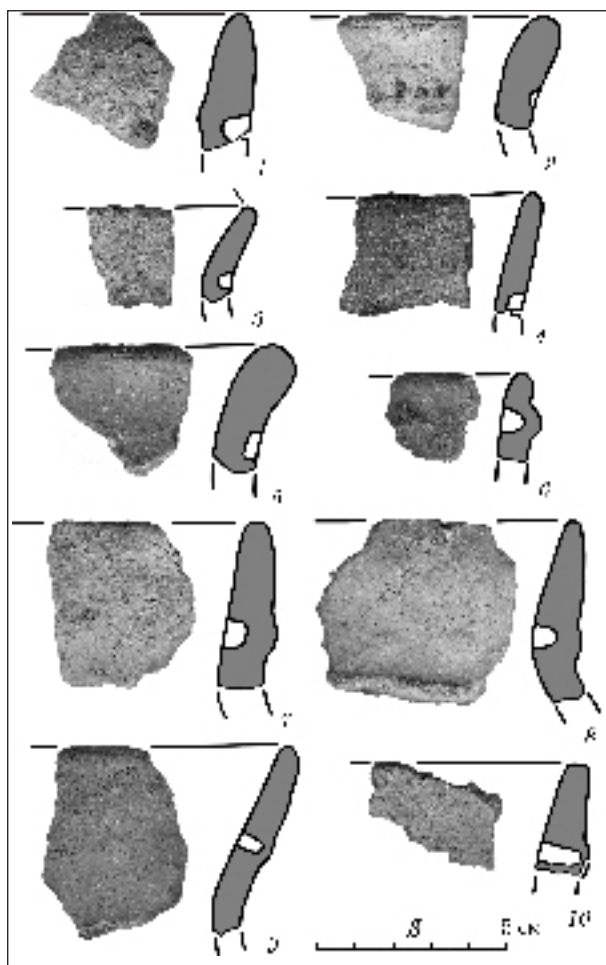

Рис. 8. Березівка — кераміка

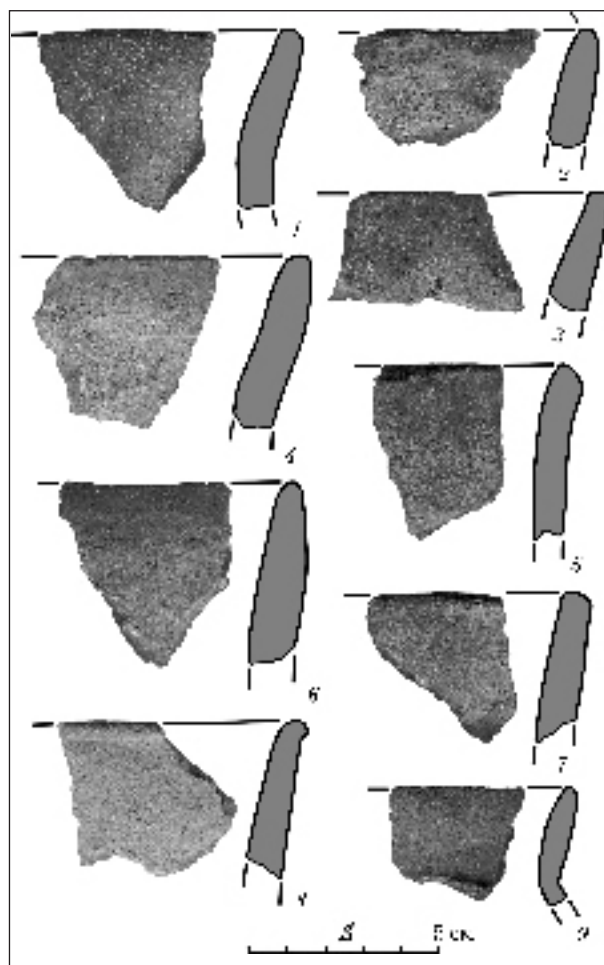

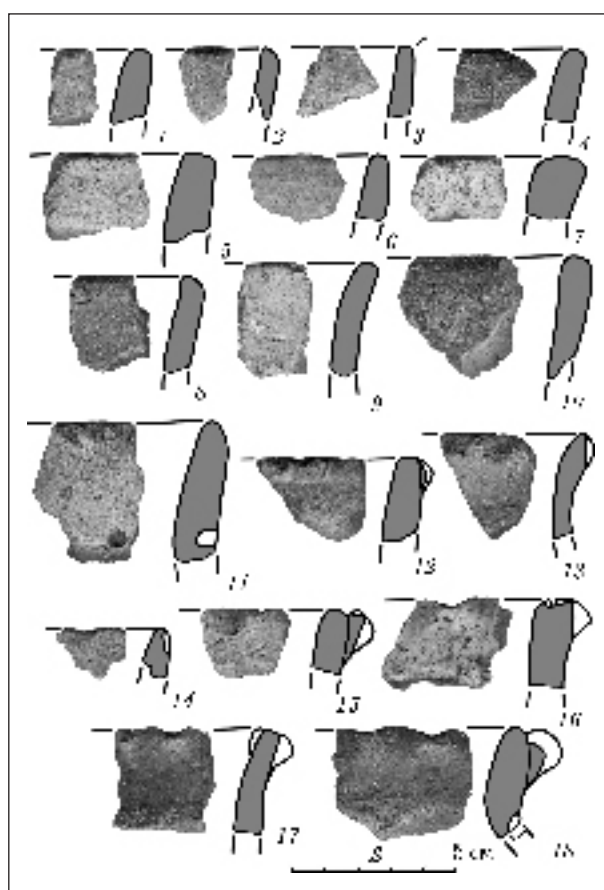
Рис. 9. Березівка — кераміка

Рис. 10. Березівка — кераміка

У заповненні ямок збереглися деревний тлін і залишки горілого дерева. По периметру ямки були з'єднані між собою канавками шириною 0,1 м, глибиною 0,05—0,07 м від рівня підлоги, в яких також фіксувався деревний тлін. Ймовірно, канавки представляли собою залишки основи для дерев'яної обшивки склепу, яка потім завалилась на стіни ями. На підлозі і нижній частині стінок, переважно по зовнішньому периметру по відношенню до ямок також йшов прошарок деревного тліну товщиною 1—2 см.

Із заходу, між північно-західним і централь-но-західним стовпами до склепу примикав дромос (рис. 3). Ширина 1,8 м, глибина східної частини — 1,7 м від репера, довжина збереженої частини до 2,1 м. Ймовірно, дромос був ступінчастий і західний його край, який виходив на поверхню було знесено бульдозером. Підлога дромосу обшита згорілими дошками, у заповненні читаються залишки згорілого покриття.

Західна стіна котловану склепу від підлоги і до рівня впуску була облицьована горизонтально розташованими дубовими (?) дошками, що ві-

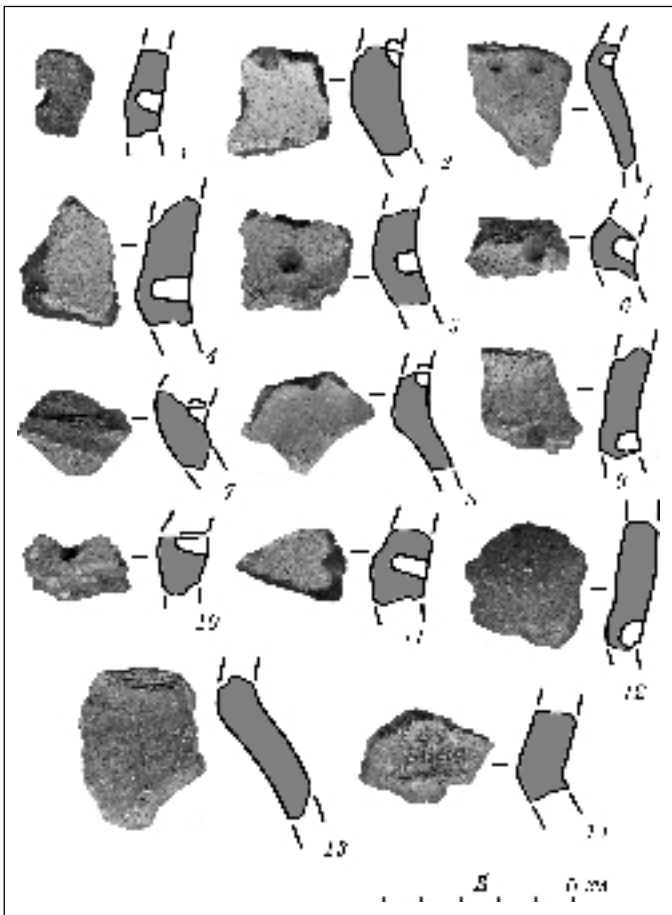
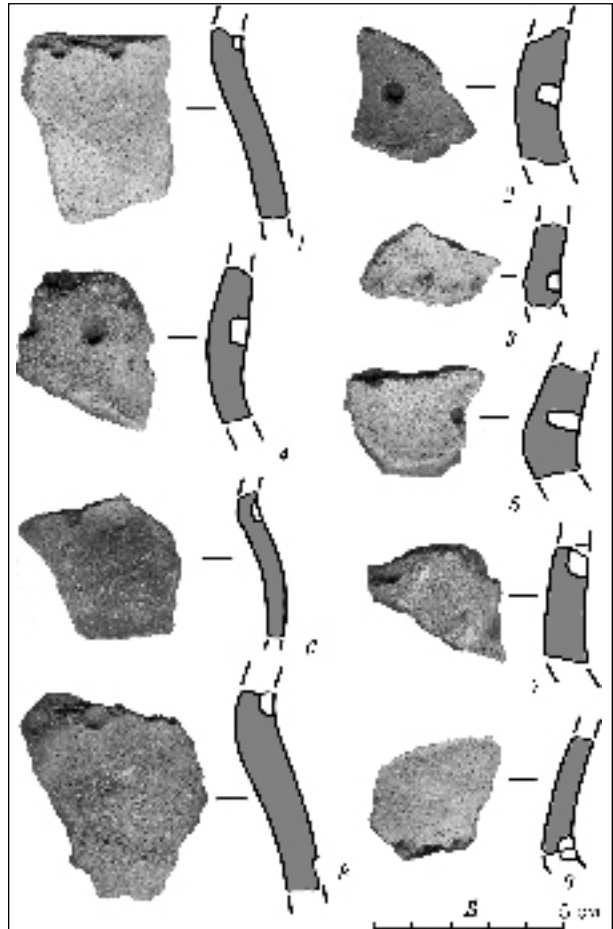
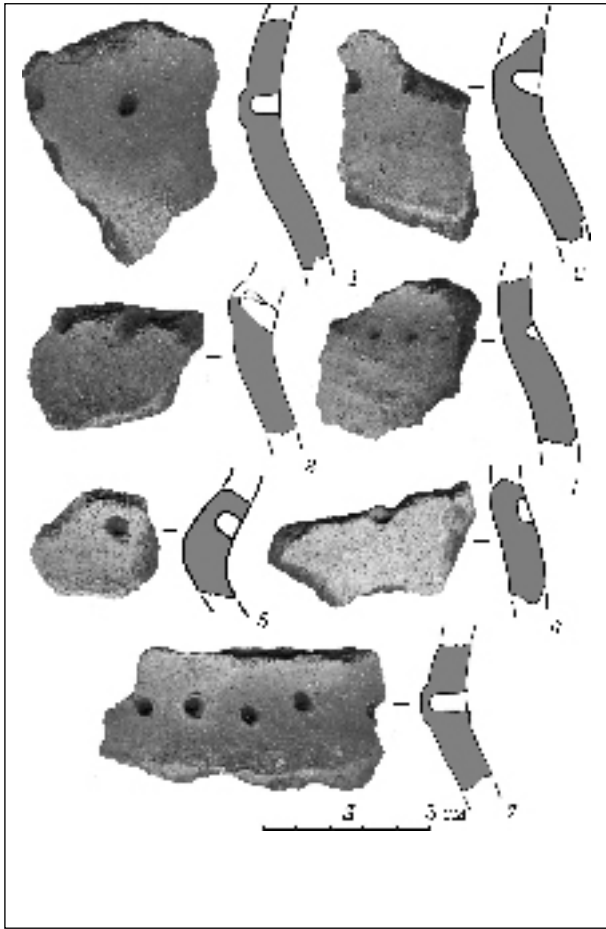

Рис. 11. Березівка — кераміка

Рис. 12. Березівка — кераміка

Рис. 13. Березівка — кераміка

докремлювали дромос від склепу. Довжина збереженої частини облицювання до 4,2 м, ширина дощок 15—20 см. Від обшивки в центр ями на відстань до 2 м йшов масив розташованих перпендикулярно стіні дощок від обшивки підлоги, вище яких під кутом до стіни розташовувалися дошки від впалого перекриття. Вся конструкція збереглася у вигляді суцільного масиву деревного вугілля. Поверх вугілля дерев'яної конструкції пісок місцями пропечений до яскраво-помаранчевого кольору. Останнє дозволяє припускати, що конструкцію почали засипати, коли вона ще горіла. У заповненні котловану на різних глибинах виявлено залишки згорілих частин впалого перекриття.

До південно-східного кута склепу примикала кругла в плані яма (рис. 3) діаметром 1,2 м, лінзоподібна в перетині, глибиною 2,05 м від репера (1 м від підлоги великого котловану), поєднана зі склепом перешийком глибиною 2 м від репера. Призначення ями не з'ясовано.

Ні в самому склепі, ні в прилеглих до нього конструкціях залишків поховання не виявлено. Мабуть, об'єкт являє собою кенотаф.

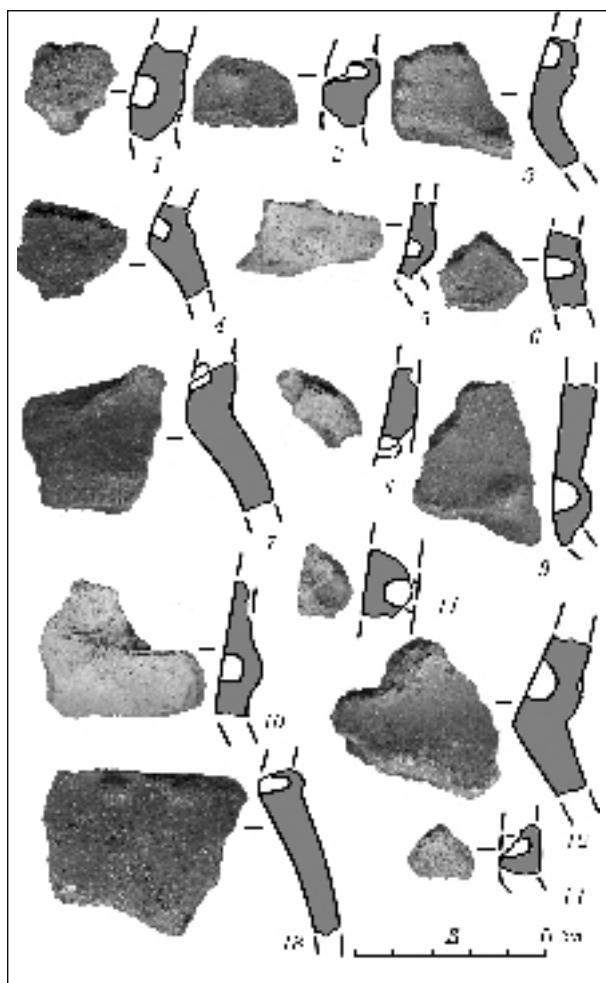

Рис. 14. Березівка — кераміка

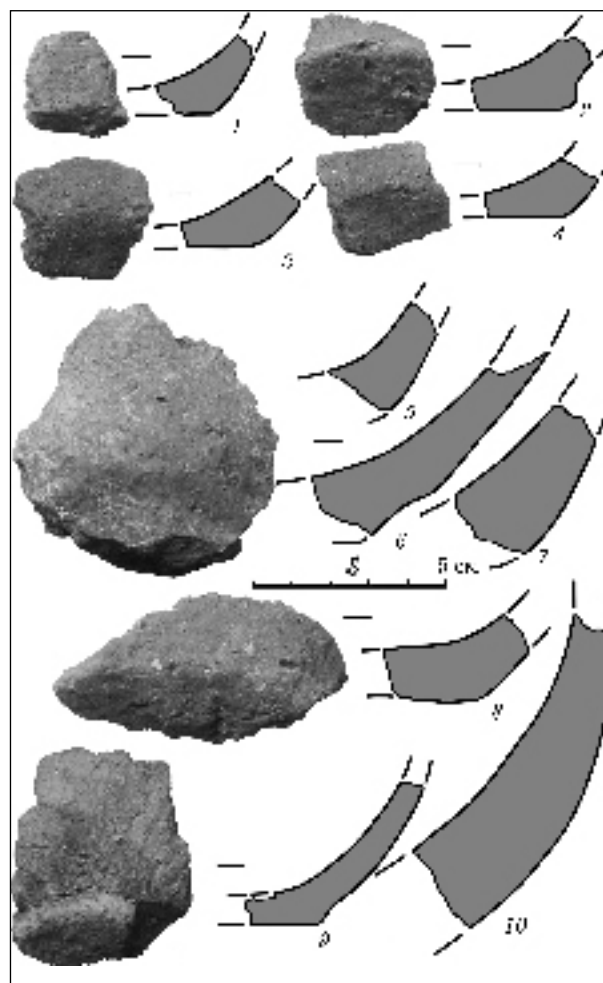

Рис. 15. Березівка — кераміка

Конструкція склепу знаходить безпосередні аналогії серед матеріалів пізньоскіфського часу Києво-Черкаського регіону (Журовка, к. 400, 401) (рис. 16) [Ковпаненко, Бессонова, Скорый, 1989, 43—44, рис. 6, 1—2]. Однак досліджена нами конструкція трохи перевищує за розмірами наявні аналогії. Крім того, слід зазначити, що це перший склеп подібної конструкції, зафіксований на території Київського Полісся, в ареалі милоградської культури.

З розкопу, переважно з заповнення поховального комплексу, походить 1070 фрагментів кераміки. З них до колекції взято 685 фрагментів.

Серед кераміки: фрагментів вінець ліпних посудин — 56 (рис. 4, 10; 5, 1—2; 6—10), з них орнаментованих: ямками (перлини зсередини) — 21 (рис. 6—7; 8, 1—5), перлинами (ямки зсередини) — 5 (рис. 8, 6—10), защипами різної форми по зрізу — 8 (у 2-х випадках співпадають з ямками) (рис. 10, 11—18), вдвплення з внутрішнього зрізу вінця — 1 (рис. 4, 10); фрагментів орнаментованих

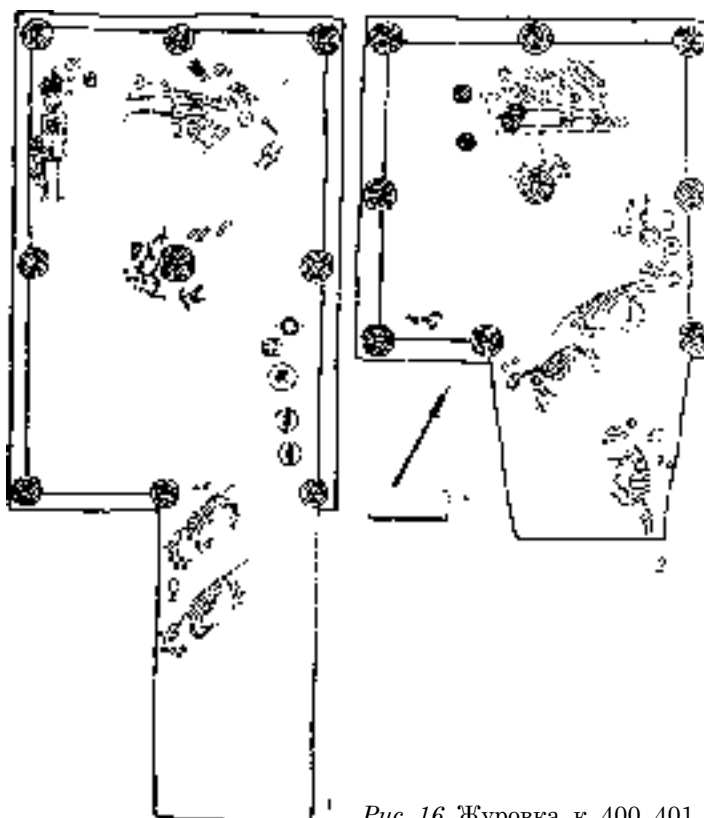

Рис. 16. Журовка, к. 400, 401

ліпних стінок — 46 (рис. 4, 7—9; 11—12; 13, 1—12; 14), з них: ямками (перлини зсередини) — 29 (рис. 11—12; 13, 1—12), перлинами (ямки зсередини) — 13 (рис. 14), наколами і заштрихованими трикутниками — 1 (рис. 4, 7), горизонтальними рядами наколів — 1 (рис. 4, 8), глибокими вертикальними борозенками в основі вінчика — 1 (рис. 4, 9); фрагмент стінки з просвердленим отвором — 1 (рис. 4, 6); фрагменти стінок ліпних неорнаментованих — 560; дрібних фрагментів стінок ліпних не орнаментованих — 385 (викид); фрагментів донець і придонних частин ліпних посудин — 11 (рис. 15); стінок (фрагмент шийки і 2 фрагменти плічок) ліпної чорнолискованої корчаги — 3 (один фрагмент прикрашений підтрикутним наліпом) (рис. 5, 1); фрагментів гончарних амфор — 10.

Таким чином, можемо зазначити, що серед діагностичних фрагментів кераміки переважають форми з ознаками кераміки мілоградських типу: воронковидні і жолобчасті вінця, перлини по шийці та у верхній частині плічок. У переважній більшості випадків ямки і перлини розташовані на шийці чи в нижній частині вінця.

Кераміка переважно товстостінна, з архаїчними рисами, висхідними в регіоні до кераміки лебедівського типу завершального періоду епохи пізньої бронзи. У тесті переважає домішка жорстви, іноді — досить великої; зрідка зустрічається шамот. Поверхня горщиків плямиста, переважають відтінки брунатного і сірого кольорів, зустрічаються чорний, жовтий, оранжевий. У двох випадках вдалося виміряти діаметри вінчиків — близько 20 (рис. 5, 3) і близько 17 см (рис. 5, 2).

За межами котловану археологічні матеріали відсутні, за винятком декількох дрібних фрагментів ліпної кераміки, планографічно також тяжіють до об'єкта. Крім згаданих масо-

вих матеріалів, з об'єкта походять 14 уламків мореного кременю низької якості; два кам'яні знаряддя (?) з пришліфованою (?) поверхнею; 3 глиняних валька (?).

З заповнення північно-західного кута склепу (глибина 1,8 м від репера) походить залізна *руківя ножа* з заклепкою (рис. 4, 1). У південно-західному секторі (глибина 3 м від R) знайдено залізне *шило* (рис. 4, 2) чотиригранне в перетині, довжиною 42 мм. У південно-східному секторі (глибина 2,7 м від R) виявлений фрагмент біконічного *прясельця* (рис. 4, 5). Діаметр виробу 25 мм, висота 27 мм, діаметр отвору 5 мм.

На підлозі склепу (глибина 3 м від R), недалеко від дромоса, поруч з північно-західним стовпом знайдений бронзовий *наконечник стріли* — короткий тригранний з втопленою втулкою (рис. 4, 3). Ще один бронзовий *наконечник стріли* — трилопатеувий з втопленою втулкою — походить з верхньої частини заповнення дромосу (глибина 1,7 від R) (рис. 4, 4). Довжина наконечників 17 і 27,5 мм відповідно. У сукупності стріли дозволяють датувати об'єкт IV ст. до н. е. [датування С.В. Поліна].

Ковпаненко Г.Т., Бессонова С.С., Скорый С.А. Памятники скифской эпохи Днепровского Лесостепного Правобережья. — К., 1989. — 336 с.

S. D. Lysenko

EXCAVATION OF KURGAN (4 st. BC) NEAR HAMLET BEREZIVKA OF KIEV REGION

At the article presents the results of saving archeological excavation of late Scythian kurgan, description of funeral construction and found material. Also here is showing results of paleontological research of kurgan and adjacent territory.